

DOI: http://dx.doi.org/10.12775/AUNC_PED.2025.006

Sara Jabłońska

Wydział Filozofii i Nauk Społecznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ORCID: 0009-0000-4262-3087
email: 309361@stud.umk.pl

Szkoła i nauczyciel. Indywidualizm a wspólnotowość,
red. Inetta Nowosad, Mirosław J. Szymański,
Mirosław Kowalski, Aleksandra Tłuściak-Deliowska
Oficyna Wydawnicza „Impuls”: Kraków 2024, ss. 221 – recenzja

Jako społeczeństwo jesteśmy obecnie świadkami wielu przemian. Dotyczą one różnych sfer życia i nie bez znaczenia pozostają również wobec edukacji. Ona z kolei może być odpowiedzią na wyzwania, jakie płynąć będą z owych przeobrażeń, dokonujących się w dzisiejszym świecie. Zygmunt Bauman nazwał współczesne czasy „płynną nowoczesnością” (Gerlach 2014, s. 14). Płynne zmiany można zauważyć m.in. w systemach wartości czy elementach fundamentalnych dla tożsamości młodych osób. Warto w tym kontekście przywołać słowa Jeana-Claude’a Kaufmanna: „To, co obecnie obserwujemy (demokratyzacja życia społecznego), otwiera nowe horyzonty. Jednostka wybiera swoją prawdę, swoją moralność, swoje więzi społeczne i swoją tożsamość” (Kaufmann 2004, s. 229). Zasadne więc stają się rozważania nad kwestiami indywidualizmu i wspólnotowości w oświacie – pojęciami jakże kluczowymi w procesie wychowania. Naprzeciw takiej refleksji wychodzi publikacja *Szkoła i nauczyciel. Indywidualizm a wspólno-*

towość, wydana przez Oficynę Wydawniczą „Impuls” w 2024 roku. Jest to monografia wieloautorska, pod redakcją naukową Inetty Nowosad, Mirosława J. Szymańskiego, Mirosława Kowalskiego oraz Aleksandry Tłuściak-Deliowskiej. Autorzy w swoich pracach badawczych zajmują się szeroko rozumianą tematyką edukacji, m.in. zmianą, poprawą pracy szkoły i jej efektywnością, zdrowiem, szkolnym środowiskiem uczenia się czy przemocą rówieśniczą. W recenzowanej monografii, wraz z innymi naukowcami, skupili się na dwóch tytułowych kategoriach. Książka jest elementem cyklu publikacji o łączącym je głównym tytule *Szkoła i nauczyciel*. Autorzy wskazują, że ma on zwracać szczególną uwagę na podmioty procesu edukacyjnego.

Książka ma przejrzystą strukturę. Podzielona jest na dwie części – „Indywidualizm i wspólnotowość w szkole” oraz „Podmioty edukacji – między indywidualizmem a wspólnotowością”, które dodatkowo poprzedzone są wstępem przygotowanym przez Inettę Nowosad oraz Mirosława J. Szymańskiego.

Pierwsza część publikacji składa się z siedmiu pozycji, których autorami są kolejno: Mirosław J. Szymański, Bogusław Śliwerski, Agnieszka Cybal-Michalska, Stefan M. Kwiatkowski, Ewa Ogrodzka-Mazur, Jerzy Nikitorowicz i Mirosław Kowalski. Rozważania rozpoczynają się tekstem, który przybliży czytelnikowi tytułowe kategorie pojęciowe. Już na początku podkreślony zostaje kontekst przemian społecznych, będący następnie punktem wyjścia refleksji większości autorów. Mirosław J. Szymański, w swoim tekście rozpoczynającym monografię, podejmuje ponadto tematykę kompetencji przyszłości. Autor widzi w przyszłym świecie rolę zarówno dla wspólnoty (przejawiającą się np. w działaniach zespołowych), jak i dla indywidualistów, którzy potrzebni są społeczeństwu. Również Agnieszka Cybal-Michalska, opisując jednostkę prorozwojową, zauważa, że sprawczość i działania pojedynczych osób są w rezultacie korzystne dla środowiska i składają się na bycie „odpowiedzialnym członkiem wspólnoty”. Badacze trafnie przedstawiają nierozzerwalny związek pomiędzy jednostką a wspólnotą. Mimo że pierwszą część stanowią głównie rozważania teoretyczne, to podejmowane tematy odnoszą się do aktualnych problemów i praktyki edukacyjnej – dotycząc m.in. problematyki reform oświatowych, rynku pracy czy zagadnienia szkoły z klasami ukraińskimi. Moją uwagę zwrócił

tekst Bogusława Śliwerskiego, zatytułowany *Dramatyzm reform oświatowych w latach 1989–2024*. Profesor ukazuje, jak różnice światopoglądowe wpływają na zmiany w polskiej polityce oświatowej, którą cechuje brak ciągłości. Przywołuje mi to na myśl artykuł Eweliny Czujko-Moszyk, *Sukcesy fińskiego systemu edukacji, czyli dlaczego Finlandia szczyści się jednym z najlepszych systemów szkolnictwa na świecie – porównawcze studium przypadku* (Czujko-Moszyk 2018). Autorka stwierdza, że zaletami opisywanego przez nią systemu są spójność i wspólny cel. Reformy nie są dokonywane dla samego faktu reformowania, nie chodzi o to, by stale wprowadzać zmiany, które nie mają swojego uzasadnienia. Wszystkie działania podejmowane w polityce oświatowej mają na celu poprawę jakości i dostępności edukacji, nie zaś wymianę światopoglądową. Analizując teksty Bogusława Śliwerskiego oraz Eweliny Czujko-Moszyk, można zauważyć kontrast pomiędzy warunkami w oświacie polskiej i fińskiej. Nasuwa to pytanie, jakie są więc perspektywy dla sytuacji w Polsce. Śliwerski przewiduje, że sytuacja nie ulegnie zmianie.

Druga część publikacji również składa się z siedmiu tekstów, napisanych przez Mirosławę Nowak-Dziemianowicz, Krzysztofa Rubachę, Jolantę Szempruch, Jolantę Smyłę, Mirosława Sobeckiego, Magdalenę Piorunek, Ryszarda Berę, Katarzynę Nowosad, Inettę Nowosad i Aleksandrę Tłuściak-Deliowską. Należy podkreślić przemyślany podział i dobór artykułów do obu części książki.

Podmioty edukacji – między indywidualizmem a wspólnotowością szczególnie skupia się na problemach młodzieży, studentów i nauczycieli oraz poszukiwaniu rozwiązań i odpowiedzi w pedagogice: „Dlatego punktem wyjścia musi być pedagogika uznania. Pedagogika opisująca świat w taki sposób, żeby otwierać na różnicę, na wielość, na dialog, na drugiego człowieka. Nie monopolizować myślenia, decydowania. Uczyć argumentacji, krytycznego myślenia, prowadzącego do oporu i emancypacji. Tylko w edukacji opartej na pedagogice uznania widzę szansę na prawdziwą, dobrą zmianę” (Nowak-Dziemianowicz 2024, s. 136). Ponadto jest to część bardziej empiryczna, w której pojawiają się analizy badań. Jolanta Szempruch i Joanna Smyła postanowiły skupić się w swoim tekście na młodzieży. Na początku snują rozważania nad indywidualizmem i wspólnotowością w ogóle. Ciekawy jest fakt, że autorki zwracają uwagę na podział wymienionych po-

jęć na pozytywne i negatywne. Przywołują kategorie indywidualizmu prawdziwego oraz fałszywego. Ponadto wskazują na możliwe skutki niepohamowanej wspólnotowości. Dzięki temu tekst jeszcze bardziej skłania do refleksji nad poszukiwaniem balansu pomiędzy tymi dwoma orientacjami. Interesujący jest również wspomniany przez autorki nowy model tożsamości, czyli zuniwersalizowany indywidualista. Przywodzi mi on na myśl tożsamość globalnego nastolatka, opisywaną przez Zbyszka Melosika (Melosik 2004). Z jednej strony młodzi ludzie chcą funkcjonować jako odrębne, oryginalne jednostki, co często wiąże się z nieprzypisywaniem dużej wagi kategoriom kultury czy narodowości w poczuciu własnego „ja”. Z drugiej strony jednak, tożsamość i wybory współczesnej młodzieży są konsekwencją procesów globalizacji. To z kolei sprawia, że indywidualność jest w tym przypadku tylko pozorna. Warto więc zwrócić uwagę na wyniki badań autorek, które postanowiły m.in. sprawdzić, „jakie są wzory przyszłości osobistej i zawodowej licealistów”. Jak się okazało, badani rzeczywiście najchętniej wskazywali na wzór Indywidualisty. Co jednak ciekawe, dla znacznej części respondentów duże znaczenie miała rodzina i przyszłe plany z nią związane. Jak wywnioskowały badaczki, może to oznaczać, że młodzi ludzie są w stanie rezygnować ze swojej indywidualności na jakiś czas, np. mając w danym momencie na uwadze inne cele (jak wychowanie małych dzieci). Dzięki publikacji można przyrzeć się także tendencjom starszej grupy wiekowej podmiotów edukacji – studentów. Mirosław Sobecki omawia wyniki badań studentów pedagogiki Uniwersytetu w Białymstoku. Przywołuje proporcje pomiędzy wykazywanymi skłonnościami do wspólnotowości i indywidualizmu, jednak szczególnie skupia się na czynnikach, które prowadzą do wspomnianych wyników. Interesującym determinantem okazało się w tym przypadku to, czy studenci pedagogiki podejmowali studia o kierunkach nauczycielskich, czy nienauczycielskich. Wśród innych sprawdzanych czynników znalazło się wyznaczenie (w tym rodziców oraz dziadków badanych). Inne spojrzenie na studentów prezentuje Magdalena Piorunek, która podjęła tematykę poczucia wypalenia w tej grupie społecznej. Autorka dotyka problematyki zdrowia psychicznego, co jest tematem aktualnym i ważnym. Wskazuje się bowiem, że w ciągu kilka lat depresja będzie najczęściej występującą chorobą. Istotne jest więc,

aby szerzyć świadomość dotyczącą tych zagadnień. Piorunek zauważa, jak specyficzną grupą społeczną są studenci, którzy pełnią jednocześnie wiele ról – łącząc funkcje i dorosłego ucznia, i pracownika. Fakt ten może powodować pewnego rodzaju presję. Myślę, że temat wypalenia wśród studentów skłania do refleksji, a omawiana publikacja może też stanowić praktyczną pomoc w pracy nauczyciela akademickiego. Co istotne, również bowiem nauczyciele nie zostali w monografii pominięci. Inetta Nowosad i Aleksandra Tłuściak-Deliowska zwracają w swoim tekście uwagę na kwestię autonomii w tym zawodzie. Z kolei Ryszard Bera i Katarzyna Nowosad zauważają związek pomiędzy indywidualizmem a poziomem samooceny nauczycieli. Przeprowadzili oni badanie mające na celu odpowiedź na pytanie o globalną samoocenę nauczycieli oraz samooceny cząstkowe. Sądzę, że jest to ważny aspekt w analizach tego zawodu, który podobnie jak wiedza merytoryczna czy umiejętności pedagogiczne wpływa na efektywność i jakość procesu kształcenia i wychowania. Zauważa się, że nauczyciele, którzy nie wierzą w siebie, osiągają gorsze wyniki w podejmowanych działaniach. Opisywane badania mogą stanowić punkt wyjścia do rozważań nad sposobami poprawy samooceny nauczycieli.

Publikacja charakteryzuje się naukowym językiem, który jednak w większości jest przystępny w odbiorze. W niektórych tekstach pojawia się bardziej specjalistyczne słownictwo, które może stanowić trudność w interpretacji dla części czytelników. Warto również podkreślić szeroki i wartościowy dobór literatury, wybranej do opracowania publikacji. Z pewnością jest to książka warta polecenia pedagogom, nauczycielom oraz innym badaczom zajmującym się pedagogiką, jak i osobom zainteresowanym zgłębianiem problematyki edukacyjnej. Pomimo tego, że tematem łączącym wszystkie teksty zawarte w monografii jest relacja między wspólnotowością a indywidualizmem, to rozważania w niej zawarte wychodzą szeroko poza te dwie kategorie. Autorzy prezentują różnorodne spojrzenia na tytułowe aspekty i pokazują, jak wielu obszarów one dotyczą. To sprawia, że książka jest niemonotonna i skłania do pogłębienia refleksji nad edukacją w ogóle.

Bibliografia:

- Czujko-Moszyk, E. 2018. „Sukcesy fińskiego systemu edukacji, czyli dlaczego Finlandia szczyty się jednym z najlepszych systemów szkolnictwa na świecie”. *Studia Edukacyjne* 48: 349–365. <https://doi.org/10.14746/se.2018.48.23>.
- Gerlach, R. 2018. „Edukacja w warunkach zmian cywilizacyjnych”. *Przegląd Pedagogiczny* 2: 11–19. <https://doi.org/10.34767/PP.2014.02.01>.
- Kaufmann, J.-C. *Ego. Socjologia jednostki. Inna wizja człowieka i konstrukcji podmiotu*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2004.
- Melosik, Z. 2004. „Kultura instant: paradoksy pop-tożsamości”. *Dydaktyka Literatury* 24: 67–81.
- Nowak-Dziemianowicz, M. „Indywidualizm i wspólnotowość a edukacja i pedagogika uznania”. W: *Szkoła i nauczyciel. Indywidualizm a wspólnotowość*, red. I. Nowosad, M. J. Szymański, M. Kowalski, A. Tłuściak-Deliowska, 177–138. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2024.